

Manja Žugman

Cvetka Bevc: Sled ognjenega svinčnika.

Pekel: Zavod Volosov hram, 2022.

Cvetka Bevc je pesnica, pisateljica, scenaristka in glasbenica, prejemnica številnih nagrad in priznanj; za zbirko *Sled ognjenega svinčnika* je dobila nagrado kresnice. Ob 155. obletnici rojstva učiteljice in pesnice Kristine Šuler (1866–1959), ki naj bi za časa svojega življenja med tedanjim izobraženstvom slovela kot najboljša pesnica, a žal tudi zamolčana, se je namreč porodila ideja o novem natečaju za pesniške zbirke, ki bi bile posvečene ženskam. Gibanje Kultura-Natura je tako leta 2022 objavilo prvi natečaj, na katerega je prispelo osemnajst pesniških zbirk na temo Ženske (v) pesmi. Žirija, ki so jo sestavljali Cecilia Prenz Kopušar, Vita Žerjal Pavlin, Teja Goli, David Bandelj in Robert Titan Felix, je med prispelimi zbirkami za najboljšo izbrala *Sled ognjenega svinčnika*.

Cvetka Bevc je napisala liriziran življenjepis pesnice, pisateljice, dramatičarke in publicistke Zofke Kveder. Bralec sledi njeni življenjski poti in bivanjskim trenutkom, ki so se utrnili med letoma 1866 in 1923. V šestinpetdesetih pesmih se ustavlja na Blokah, v Pragi, Trstu, Zürichu, se znova vrača na domače Bloke, kjer je Kvedrova, čeprav rojena v Ljubljani, po selitvi obiskovala ljudsko šolo. Zadnjo postajo predstavlja Zagreb, kjer je pisateljica preživela poslednje življenjske trenutke.

Zbirka *Sled ognjenega svinčnika* je razdeljena na sedem sklopov – sedem časovno-prostorskih postaj lirske govorke oz. pesemske portretiranke; pravljичno število, ki pa se iz pravljичnosti obrača v svoje nasprotje, saj pesnica slika čas na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Verzi govorijo o ženski, ki se ozira v preteklost, osvetljuje sedanost in zre v prihodnost. Izrazito ženska tematika je izpisana z žensko pisavo, v pesniškem jeziku, ki je zelo resničen in trd, v katerem pa vendarle ni prostora za žalostne in mračne metafore, saj za lirsko govorko stoji čustveno-doživljajski in resnični svet Zofke Kveder, prežet z upornostjo in vztrajanjem. Ubeseđena resničnost je bila in je ves čas tu. Skozi verze je moč stopiti v svet, ki je poln eksistencialnih vprašanj in čeri, svet, ki nam omogoča ponikniti v psiho ženske nekdanjega časa – časa, ki pa skozi mnoge vzporednice odseva tudi čustveni in miselni svet sodobne ženske, kakor je sebe že tedaj – za razliko od drugih pripadnic ženskega spola – sprejemala in razumevala tudi Kvedrova ter nagovorila širši krog svojih somišljenic: “me, sodobne žene, smo odkrile ono, čemur pravimo duša, odkrile smo v sebi lastno voljo, lastno presojo, samozavest osebnosti” (*Zofka Kveder*).

Pred bralcem je družbeno angažirana poezija, v ospredju katere sta predvsem položaj ženske in njena feministična emancipacijska vloga. Želja po enakopravnosti in boj za enakopravnost z moškimi sta tudi v današnjem svetu še kako aktualna. Cvetka Bevc je zelo neposredno in nedvoumno postavila v ospredje žensko, ki se je v nasprotju z družbenimi normami in pričakovanji svojega časa odločila za samostojno in neodvisno življenje ter za samosvojo poklicno in ustvarjalno pot. Biografski podatki pričajo o tem, da se Kvedrova po sklenjeni zakonski zvezi dolgo ni želela preseliti k soprogu in od njega prejemati kakršnih koli finančnih sredstev, temveč je živela samostojno in neodvisno življenje.

Motivno-tematski drobci se v pesniški zbirki Cvetke Bevc dotikajo ustvarjanja, doživetij iz pristaniškega vrveža, ljubezni in nasilja nad ženskami, osvetljujejo žensko dušo, njeno lastno voljo in samozavest, tudi nevidno, a še kako močno in trajno vez med materjo in hčerjo, prav tako vlogo očeta ter (ne)varnega doma. Vsakega od sedmih razdelkov uvaja kratka in jedrnata, pomensko močna misel pesemske portretiranke, ki ji nato sledijo različno dolge pesmi.

Že na začetku prvega razdelka zbirke je prebrati besede Zofke Kvedrove, da pisateljskemu peresu ter ubesedovanju misli in čustev ni moč ubežati, če je človeku nadarjenost prirojena. Iskre talenta ni mogla udušiti, delala je, kar je “morala delati”. Na prvem mestu je izrečena torej potreba ženske, da si pribori svoje mesto v družbi in se uveljavi, kakor se je kot

prva poklicna pisateljica in publicistka uveljavila tudi portretiranka sama, k temu pa je v svojem romanu *Hanka* pridala, da se to lahko zgodi le, ko zapusti otroka in moža. V zbirki *Sled ognjenega svinčnika* je prepletanje dveh ženskih govoric le še dodaten dokaz, da je treba svet dolgo okušati, "hkrati žvečiti žerjavico in led, /.../ nositi je treba vse koticke notranjosti, / preden na papirju spočnem sinove in matere" (*Preden*), preden se nasprotja v posamezniku, trenja notranjega in zunanjega sveta prelijejo na papir, pustijo "sled ognjenega svinčnika", ki ga bo jutri v rokah držala druga ženska roka, ustvarjalka, izobraženka, soproga in mati.

Skozi pričujočo zbirko je zaznati govorkino samoopazovanje. V svojem prisluškovanju vsakdanjosti je "oblečena v nasprotja sveta" (*Zgodba*), kakor je tudi njena naslednica Cvetka Bevc, ki zaznava odprte poti v iskanju višjega smisla, obema pa je jezik tisto orodje, ki daje priložnost seči onkraj, saj "svet pod gladino zadrgeta v nejasnosti, / da ji pokaže privid neskončnega". Med pisanjem namreč išče tisto, "kar je nekje vmes" (Če). Pisava ni sentimentalna, ni patetična, brez olepšav izraža vero v moč besede in zaupa v življenjsko energijo, ki presega minljivost, saj pove, "da je pisateljica. Včasih netopir. / Posušena reka. Ženska. Krik v megli. /.../ In najraje – dojlja bojevniških mravelj, / ki ubirajo neznane smeri" (*Pisateljica*). V svojem izrekanju ni poučna, ni ideološka; je svobodna in odprta, saj se zaveda, da so v življenju pogumne in samozavestne ženske tiste, ki so zmožne preseganja omejitev, križišča v življenjih pa ta, ki ponujajo možnost izbire in lastne odločitve.

Govorka prepozna lastno moč in nemoč ter se kot besedna ustvarjalka zaveda, da bo "za nekoga pustila drobno sled" (*Sled ognjenega svinčnika*). Na mnogih mestih zaznamo prisluškovanje času, znotraj katerega se zdi "še najbolj zanimivo pisati o tem, kar človek doživi" (*Zofka Kveder*). V tržaškem pristanišču spremljamo neznane usode ljudi, ki so se podali boljšemu življenju naproti, slišimo kletvice pristaniških delavcev in mornarjev, zavonjamo pasjo scalino, med ladijskimi zaboji se dogajajo zlorabe in prostitucija – vse to je problematika, ki jo je Kvedrova ubesedovala v svoji literaturi. S konkretnimi podobami prikaže "tako iznenada njegovo telo na njej" (*Prvič*), na njej, ki je ni bilo. "Le obup tiktaka čez mesto" (Želja) in "smrad ji drobi misli na skalah / ob morju, od koder stegujejo jezike / vse do njenega grla, ki grgra / Luciferjevo berilo za moške (*Ona*). Skozi izrazito žensko perspektivo in predstavljene tragične zgodbe je želela odpreti oči sleherni posameznici, da ugleda lastno nelagodje, izkoriščanja, negotovost, ne nazadnje lastno smrt, saj je bil prelom iz 19. v 20. stoletje tudi čas, ko ženskega glasu ni bilo, zato je ni le smrt leg(a)la med njena bedra

(*Sled neba*), ampak je bila “že mrtva pred smrtjo” (*Platno*). Iz davnega časa in prostora nenehno veje pridih sodobnice, ki je v pričujočem pesniškem izrekanju in formi le odtis izobrazenke in ustvarjalke danes. Pesnice, ki še danes “daje svoj glas tistim, ki ne morejo govoriti”.

Tudi mučnim ljubezenskim in družinskim odnosom se Cvetka Bevc v svojih pesmih ne izogne. Ženska hrepeni po ljubezni, ki pa je v delih Zofke Kvedrove večinoma kratkotrajna ali pa neuresničljiva. V zbirki *Sled ognjenega svinčnika* jo govorka opredeljuje kot “poželenje brez oblike”, ki določa nov smisel obstoja, sicer pa se izrodi le še v spomin in za zaljubljenko so “srečanja v sanjah (...) še vedno srečanja” (*Nista izginila*). Znova predstavlja glas tistih, ki čutijo enako, a ne spregovorijo. Pričujoča lirska biografija prinaša tudi podobe dobre in ljubeče matere ter ubeseduje pretresljivo izgubo hčere – v vsaki kaplji njene krvi je skrita materina ljubezen; “večna vez, ki jo je za zmeraj skovala narava med materjo in otrokom” (*Zofka Kveder*). Motiviko nesrečnega doma predstavlja lik očeta, ki si jemlje pravico do brezdelja, zlovoljnosti in opitosti, zaradi česar je govorkin “jok postal / večni jezik otrok, / skritih pod posteljo / v objemu tesnobe” (*Dediščina*). Podoba očeta, izčrpanega od življenja, in nemočne matere bistri pogled na svet odraščajoče ženske; vsak dotik moškega lahko odpre polno vprašanj in prinaša negotovo prihodnost.

S pisano besedo je Kvedrova uresničevala svoje sanje, da “bo nekoč ona / ali neka bodoča ona, / v nekem ameriškem mestu / nosila transparent / Proti nasilju nad ženskami” (*Marš*). Govorka stavi na pogum, da izstopi iz množice pravil, ki jo omejujejo in utesnjujejo. Predstavlja glas na stotine brezimnih, ki se borijo za moškim enake pravice do dela, volitev in izobrazbe. Žensko je treba naučiti, da “ji ni treba skloniti hrbta. / Da lahko udari nazaj. /.../ Da lahko vsaj poskuša / predruščiti svet. / Da ima pravico, / da sama odmeri pravico” (*Pamflet*). Govorka se sicer zaveda lastne minljivosti, tega, da njeno telo ugaša, a ji zapis v večnost zagotavljajo besede in slutnja, da je nekje nekaj več, kot je življenje samo. Iz teme v svetlobo, iz smrtnosti v nesmrtnost so popotovale predhodnice, ki so poosebljale znanost in modrost, “starogrška Hipatija z *izzganimi očmi*, / sveta Hildegarda, ki je nekaj višjega / postavila za gospodarja svojih besed, /.../ tovarniška delavka Sarah Bagley, / ki je preglasila ropotanje statev / z zahtevo po enakem plačilu” (*Včasih*). Imena, ki so svoja življenja podaljšala v neko drugo bivanje, pa tudi imena, zaradi katerih je treba vztrajati, čeprav govorka večkrat nima želje, da bi vstala, “zravnila hrbet / in si oprtala sanje živih” (*Živeti*).

Vzporedni govorki, vzporedni literarni ustvarjalki v pesniški zbirki *Sled ognjenega svinčnika* verjameta v moč besede, s katero izpričujeta žensko občutljivost, ranljivost, svobodomiselnost in pogum. Stičišče izrekanja je poezija, v kateri je moč preseči svojo minljivost in živeti dlje od tuzemskega življenja. Vzporednica Bevčeve in Kvedrove je ženska subjektka, ki – kot je leta 2020 napisala Irena Novak Popov v spremni besedi k pesniški zbirki Cvetke Bevc *In vendar sem* – “zavrača sovraštvo, resignacijo in nemoč /.../, je bojevnica, ki se ne predaja, temveč ostaja odprta in aktivna, četudi ranljiva in krhka, v svetu nenehnih spremenljivosti, prihodov in slovesov”. Pesnici združuje želja po nenehnem preseganju omejitev in premagovanju porazov, želja po tem, da bi razumeli svoje življenje, izstopili iz zgolj navidezne gotovosti, trdnosti, ki jih narekujejo pravila, *želja, da bi* (po) iskali višji smisel. Tako literatki – skupaj s pesnico Kristino Šuler, ki je izkusila trdoto družbenega aparata s kaznovanjem in ustrahovanjem – s svojim poetološkim dejanjem svojim naslednicam puščata prejeto sled ognjenega svinčnika, tisto življenjsko slo, ki kljub marsikdaj neizprosnim bivanjskim položajem pritrjuje utripajoči sili življenja.